

Ю.М. БРИЛО (аспірант)

Донецький національний технічний університет

bryloy@mail.ru

ОСНОВНІ МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРИНЦИПИ ПОСТТОЙНБІАНСЬКОЇ ПАРАДИГМИ ФІЛОСОФІЇ ІСТОРІЇ

В статті розглядаються основні методологічні принципи посттойнбінської парадигми філософії історії. Здійснюється філософський аналіз головних складових цивілізаційного підходу до розуміння історичного процесу. Досліджується роль терміну «цивілізація» у сучасному науковому світі та його міждисциплінарний характер. Розглядається необхідність синтезу найкращих досягнень формаційного та цивілізаційного підходів у розумінні історичного процесу.

посттойнбінська парадигма, цивілізація, історичний процес

Сучасні тенденції світового розвитку зумовлюють перегляд методологічних принципів дослідження історичного процесу. Перед вітчизняними вченими постала проблема побудови нової моделі історії як світових, так і національних масштабів. Посилення глобалізаційних тенденцій робить неможливим аналіз національного минулого та, тим паче, майбутнього ізольовано від світових історичних процесів, а також від світових наукових пошуків в області історії. Підґрунтям останніх все частіше стає цивілізаційний підхід як головний методологічний принцип дослідження історії. З огляду на це, провідними суб'єктами історичного процесу виступають вже не національні держави, а цивілізаційні утворення. Перед Україною постає потреба переосмислення можливих напрямків розвитку держави в межах світової геополітики.

Сучасна українська філософія продовжує пошуки альтернатив формаційному підходу, який панував у радянські часи. Вітчизняні вчені все частіше звертаються до цивілізаційного підходу, особливо до його тойнбінського варіанту.

В українській історіографії дослідження концепції А.Дж. Тойнбі розпочалося в 1982 р. з виходом статті Ю.В. Павленка [2], в якій автор наводить власну інтерпретацію теорії цивілізацій. Продовжувачем дослідження історії у цьому плані став І.В. Бойченко, який запропонував власне – „монадологічне” – визначення цивілізації. Про актуальність вивчення тойнбінської концепції цивілізацій сьогодні свідчать дослідження таких українських науковців як В.Г. Космина, Л.Л. Залізник, В.П. Скоблик, Д.Є. Муза та інших. Вони можуть служити джерельною базою для розуміння методологічних принципів вже посттойнбінської філософії історії. Однак основною базою все ж таки залишаються роботи класиків – самого А.Дж. Тойнбі, а також П. Сорокіна, У. Мак-Ніла, Д. Уілкінсона, О. Андерле, Е. Кело, А. Швейцера, В. Каволіса тощо.

Мета статті полягає в окресленні основних методологічних принципів тойнбінської та посттойнбінської парадигми філософії історії. Автор статті намагається розглянути історичний процес на основі єдності філософської парадигми А.Дж. Тойнбі та її критичних доопрацювань світовою вченою думкою цивілізаційного напрямку.

Слід одразу зазначити, що на Заході наукове співтовариство ніколи не сприймало погляди А.Дж. Тойнбі однозначно. Внесок цього автора одночасно був оцінений і як неперевершений шедевр, і як „жосткий провал” [3, с. 64]. Зокрема, видатний французький історик Люсьєн Февр писав: „...якщо неупереджено поглянути на ідеї Тойнбі та на висновки з них – то що нового ми, історики, побачимо в усьому цьому?... Тойнбі просто приєднав голос Англії до французьких голосів... У нашому світі його володар може розраховувати лише на місце серед хористів” [цит. за 4]. Якщо одні вбачали в Тойнбі пересічного тлумача суспільних істин, то інші підіймали його значення до рівня пророка з новим баченням історії.

Все це дозволяє нам казати про видатне явище в філософії історії – так звану „тойнбіану”, початком якої стало написання 12-томного доробка „Дослідження історії”. Проте основну ж частину тойнбіани складає не стільки ця праця, саме аналіз та критика поглядів англійського історика. За словами П. Сорокіна, теорію цивілізацій Тойнбі можна розглядати як кульмінацію тих теоретичних розробок, що були започатковані М. Данилевським та О. Шпенглером. Однак його робота здійснювалась незалежно від досліджень попередників, тому носить оригінальний характер.

А.Дж. Тойнбі починає свою книгу з пошуку „поля історичного дослідження” – основної одиниці історії. Цариною історичного знання виступає не історія держав чи політичних систем або людства в цілому, а суспільство з його релігійними, територіальними та політичними характеристиками. Суспільство як поняття родове можна розподілити на два види: примітивні суспільства та так звані цивілізовані суспільства. Кількість останніх значно менша, їх розміри та чисельність населення значно вищі. „Примітивні суспільства, ім'я яким легіон, – писав А.Дж. Тойнбі, – живуть порівняно недовго, вони розселяються на обмеженому географічному просторі й об'єднують не так багато людських створінь. Вельми ймовірно, що якби ми могли провести перепис населення всіх нині живих цивілізацій протягом тих небагатьох сторіч, поки вони живуть, ми виявили б, що кожна з цивілізацій-левіафанів об'єднує в собі більше людей, аніж могли б їх назбирати всі примітивні суспільства, разом узяті, від часів появи людського роду” [5, с. 46-47]. Крім того, примітивні суспільства статичні, тоді як цивілізації динамічні.

Кожна цивілізація, за Тойнбі, проходить такі етапи життєвого циклу: виникнення, висхідний розвиток, надлом, деградація, дезінтеграція. Народження цивілізації відбувається при наявності двох факторів: творчої меншості, а також відповідного середовища. Для того, щоб здійснився перехід від первісного суспільства до цивілізації необхідна взаємодія елементів механізму „Виклик-Відповідь”. Оточуюче середовище кидає виклик суспільству, яке через творчу меншість відповідає на виклик, тим самим вирішуючи проблеми на шляху свого розвитку. За одним викликом слідує наступний і так далі. Таким чином, виклик середовища стає пусковим механізмом трансформації примітивного суспільства у цивілізоване. Тойнбі приводить п'ять типів викликів-стимулів: стимул суворих країн, виклик нових земель, стимул ударів, стимул тиску та гноблення. При цьому він вводить певні межі сили викликів. Тойнбі пропонує ідею про „компенсаторну” взаємодію фізичного та людського оточення, згідно з якою суворість виклику фізичного середовища як правило компенсується в іншій сфері. „Суворість виклику фізичного середовища компенсується декількома шляхами. Перш за все місцевість з суворими природними умовами малоприваблива для людини і найчастіше погано доступна, що само по собі гарантує відсутність суперників. Там, де фізичне середовище характеризується цією подвійною несприятливістю, там і компенсація як би подвоюється” [5, с.171].

Закон компенсації пов'язаний з ідеєю співвідношення виклику та стимулу: перший обмежує дію другої. Механізм „Виклик-Відповідь” повинен відповідати правилу золотой середини. Тобто виклик має бути не занадто слабким, але і не занадто сильним. Відповідь суспільства має бути, в свою чергу, адекватною виклику. Таким чином, суспільство знаходиться у стані постійного руху, який приводить його до рівня цивілізації.

Наступним етапом існування цивілізації є стадія висхідного розвитку, на якій відбувається її внутрішнє самовизначення та самовираження, неперервний процес успішних відповідей творчої меншості на все нові виклики. Структура цивілізованого суспільства складається з активної меншості, яку наслідують так звана більшість, внутрішнього пролетаріату та зовнішнього пролетаріату (сусідні варварські народи). Наслідують членами пасивної більшості тих, хто становить творчу меншість і утворює те, що Тойнбі називає мімезисом, витлумачуючи його як механізм передачі нових ідей від творчої меншості до пасивної більшості та їх реалізації пасивною більшістю, і є

запорукою успішної відповіді цивілізації на виклик середовища [6]. Таке суспільство виступає у єдності, пройняте духом солідарності, та має прогресуючу структурну диференціацію. „Кожний успішний відгук, – зазначає вчений, – спричиняє диференціацію всередині суспільства, і чим довгими бувають низки викликів, тим чіткіших обрисів набуває подібна диференціація. Більше того, якщо процес розвитку сприяє у такий спосіб розмежуванню всередині одного суспільства, де всі мають давати раду одному виклику, то а fortiori цей самий процес ще дужче має розмежовувати суспільства, адже різні суспільства часто стикаються з викликами різного характеру” [7, с. 243]. Цивілізація на стадії росту реалізує свої потенції, специфічні для різних цивілізацій: релігійні в індійській, естетичні в античній, науково-механістичні в західній.

Останній період життєвого циклу цивілізації – це стадія надлому, а за нею і розпаду цивілізованого суспільства. Етап надлому характеризується наступними трьома моментами: нестачею творчої сили у активної меншості, відмовою більшості наслідувати меншості та, як наслідок, розпадом соціальної єдності у суспільстві [3, с. 45-46]. На цій стадії суспільство вже не може дати успішної відповіді на виклик середовища. Творча меншість перетворюється на панівну меншість, яка не здатна генерувати нові ідеї, а лише підтримує порядок шляхом примусу та насилля. „Коли в історії будь-якого суспільства творча меншість вироджується у панівну меншість і намагається силоміць утримати становище, яке вона здобула завдяки своїм високим заслугам, – зазначав Тойнбі, – така зміна в природі правлячого елемента сприяє відокремленню пролетаріату, який більше не захоплюється своїми правителями і не наслідує їх, а повстає проти свого уярмлення” [7, с. 247]. В такій ситуації перестає функціонувати механізм мімесису.

Стадія занепаду складається з надламу, розкладу та гибелі цивілізації. Внутрішній пролетаріат відходить від пануючої меншості та в результаті рухів протесту створює універсальну релігію. Пануюча меншість, в свою чергу, започатковує універсальну світову державу. І церква, і держава є проявами занепаду цивілізації. Однак універсальна церква стає фундаментом для нової цивілізації, а універсальна держава приречена на загибель. „Однією з найпримітніших ознак розпаду, – доводив він, – ...є одне явище на передостанній стадії занепаду і загибелі – це коли цивілізація, що увійшла в процес розпаду, купує собі короткий перепочинок, дозволивши силоміць об'єднати себе в одне політичне ціле – світову державу” [7, с. 245]. Світова держава виникає після, а не до розпаду цивілізації та співпадає з моментом оживлення в ритмі спаду. Універсальні держави, з одного боку, це симптом соціальної руйнації, але з іншого – спроба взяти під контроль цей процес. Тойнбі наводить схему фіналів універсальних держав, які свідчать про прагнення зберегти життя своїх соціальних інститутів. Вчений зазначає, що простежується певна тенденція, коли світова держава здається вищою та кінцевою метою існування, тоді як вона лише „фаза в соціальному розпаді”. Парадоксальним виступає сам процес сприйняття універсальної держави іншими. Так, внутрішній погляд громадян заснований на вірі в безсмертя інститутів держави, а також у вічність світопорядку. Вони бачать свою країну метою історичного прогресу. Сторонній глядач, навпаки, бачить світову державу у стані агонії. Однак і після природної смерті універсальної держави Тойнбі залишає їй шанс продовжувати існування. Через релігію, на останньому етапі життя цивілізації, можуть бути закладені духовні основи нової молоді цивілізації.

Одним з основних критиків філософських поглядів А.Дж. Тойнбі був П. Сорокін. В поле зору критики підпала, по-перше, система життєвого циклу цивілізацій, а саме три її основні етапи: народження, розвиток та руйнація. Сорокін, вважає, що це надзвичайно узагальнена схема розвитку, яку можна застосувати лише до деяких організованих соціальних груп – центральної ланки кожної цивілізації [3, с. 52]. Оскільки сукупна культура кожної з цивілізацій ніколи не була єдиною взаємопов'язаною системою, то вона і не може бути дезінтегрована чи повністю загинути. Крім того, згідно П. Сорокіну, цивілізація не обов'язково засновується на творчості лише в одній головній сфері життєдіяльності (для еллінів, наприклад, такою сферою є естетика, для індійської

цивілізації – релігія). Навпаки, кожне суспільство мало досягнення в багатьох сферах культури, в залежності від досліджуваного періоду. Це лише деякі з зауважень, на які вказував „провідний критик” А.Дж. Тойнбі. Однак, саме завдяки цій критиці і сам Тойнбі, та інші історики цивілізаційного напрямку, змушені були більш чітко визначитись в теоретичних основах свого підходу до розуміння історичного процесу. Результатом гострої полеміки між Тойнбі та Сорокіним стало заснування у 1961 р. Міжнародного товариства порівняльного вивчення цивілізацій. Товариство є міжнародною науковою організацією, що займається міждисциплінарним дослідженням цивілізаційних проблем. Першим президентом товариства був П. Сорокін (1961-1964 рр.). Слід зазначити, що товариство зробило значний внесок у формування посттойнбіанської парадигми філософії історії.

На критичну аргументацію П. Сорокіна відгукнулися О. Андерле та Д. Уїлкінсон. Обидва сходяться на думці, що динаміка цивілізацій більш складний процес, ніж його описує А.Дж. Тойнбі. В своїх роботах О. Андерле зазначає, що концепція цивілізації стає в наш час домінуючою історико-соціокультурною категорією, схожою з раніше переважаючою концепцією нації. Мислення в національних термінах змінилось мисленням в цивілізаційних термінах [3, с. 54]. В новому типі дослідження культури предметом виступає не цивілізація, як така, а саме цивілізації. Головним завданням дослідження є не простий опис фактів, а визначення законів, які керують всіма процесами. Далі Андерле піддає сумніву тезу П. Сорокіна про неможливість поєднання таких понять як „культурна система” та „соціальна система”. На його погляд, проблема складається в виявленні живих, функціонуючих культурних систем, які не можуть розглядатися окремо від людей та соціальних систем. Крім того, Андерле наголошує, що висунуті у роботі П. Сорокіна „Динаміка культурних змін” три типи культур („умоглядний”, „ідеалістичний” та „чуттєвий”) відповідають трьом фазам виникнення, зрілості та занепаду А.Дж. Тойнбі та інших засновників цивілізаційного підходу. Таким чином, типи культур Сорокіна дорівнюються цивілізаційним періодам Тойнбі: „умоглядний” тип – ранній період, „ідеалістичний” – період зрілості, „чуттєвий” – заключний період розпаду.

Цивілізаційна проблематика цікавила ще одного історика, який мав можливість особисто навчатися у А.Дж. Тойнбі – У. Мак-Ніла. На його думку, саме завдяки А.Дж. Тойнбі та О. Шпенглеру ідея множинності цивілізацій стала проникати в англоязычний світ. Мак-Ніл акцентує увагу на визначенні сутності терміна „цивілізація”. Для нього цивілізація – це певний спосіб організації, що має свій історичний початок та кінець. Поява цивілізацій стала можливою лише після виникнення писемності. Від так, цивілізованими можна називати лише ті народи, які сприймають як авторитет певний корпус письмових текстів, що приписують певний образ життя [8]. Більшість таких текстів мають релігійний характер. Вони визначають мінімальний рівень масових уявлень носіїв даної цивілізації. У критичних ситуаціях, особливо коли під загрозою опиняється політичний режим, тексти та приписи в них відіграють визначну роль, вирішуючи кому правити, а кому коритися. Сучасна модель світу для Мак-Ніла – це зміщення різних національностей, професій, вірувань та сподівань людей. Якщо вона буде існувати і далі, то це знаменує кінець історичної ери „множинності цивілізацій”, кожна з яких має власні територіальні кордони, набір текстів та життєвих норм. І тут Мак-Ніл задає питання: чи можлива поява та проникнення в життя таких поведінкових норм, які б зробили можливим існування усіх або практично усіх мешканців Землі. Ці норми будуть аналогами авторитетних священних текстів минулого, які зможуть зберегти різноманіття сучасного життя. Мак-Ніл вважає, що це може стати найголовнішою проблемою ХХІ ст. Однак, поява справжнього космополітизму, що припускає різноманіття в духовній та професійній областях, буде більш реальною, якщо історики звернуть увагу на попередників сучасної світової системи [8].

Ще один дослідник історичного процесу – Е.Кало, зосередив увагу на пошуку підстав цивілогенези. Він зазначає, що основним принципом всілякої цивілізації є підтримка

соціальної життєдіяльності на основі ціннісних критеріїв. Цивілізація покоїться на традиціях, що створюють міцний базис вірувань, на який спираються люди для життєвої орієнтації та рішення повсякденних проблем. Механізм цивілізації – це глибинна віра в усталені цінності, які визнаються справжніми та постійно підтримуються. Базисом цивілізації є система вірувань, заснованих на традиції та націлених на улаштування суспільства. Відтак, духовні принципи визначають сутність кожної цивілізації, а через запозичення духовних досягнень здійснюється розповсюдження цивілізації в просторі та часі [3, с. 84].

З іншого ракурсу розглядає основи цивілізації А. Швейцер. Для нього цивілізація – матеріальний та духовний прогрес в житті індивіда та маси людей. Цей прогрес передбачає зменшення тягаря, що виникає внаслідок боротьби індивіда та маси за своє існування. Така боротьба носить двоякий характер: по-перше, у взаємодії з природою, по-друге, у взаємовідносинах з іншими людьми. Ослаблення боротьби за існування забезпечується перевагою розуму над зовнішнім світом та над людською природою. А. Швейцер виводить кінцеву мету існування цивілізації: духовне та моральне вдосконалення індивідів та суспільства. Для реалізації цієї цілі необхідне встановлення сприятливих для всіх життєвих умов. Справжня сутність цивілізації – етичний прогрес, а матеріальний прогрес менш значний, і може здійснювати як позитивний так і негативний вплив на розвиток цивілізації [3, с. 85]. В своїх роботах А. Швейцер намагався визначити співвідношення понять „культура” та „цивілізація”. Він повністю відкидає доцільність протиставлення цивілізації культурі, а також відстоює суттєве значення етичних принципів в функціонуванні кожної цивілізації. Відтак, його можна вважати представником розуміння цивілізації як духовного та етичного начала, що існує незалежно від матеріальних сторін життя.

Близьким до розуміння цивілізації як духовного утворення був американський соціолог литовського походження В. Каволіс – президент Міжнародного товариства порівняльного вивчення цивілізацій з 1977 по 1983 роки. Для нього цивілізація є поєднанням духовних (символічних) компонентів та певних інститутів. Для виявлення характеру цивілізації необхідно враховувати наявність у такому утворенні різних компонентів та рівнів. В. Каволіс повертає увагу істориків та соціологів до питань, поставлених ще П. Сорокіним. По-перше, це проблема цілісності та форми інтеграції цивілізації, що складається зі складних, а інколи зовсім різнорідних елементів. Друга проблема складається в поясненні змін, що відбуваються, при зберіганні загального обліку цивілізації. В. Каволіс зазначає, що необхідно вивчати саме „символічні конфігурації” цивілізації, як її загальний історичний контекст, що вбирає в себе всю історичну пам'ять [3, с. 77]. Дослідник історії має бачити як універсальні форми організації цивілізації, так і специфіку конкретного суспільства. Цивілізація виступає як надособистісне та надгрупове начало, яке надає суспільству загальної визначеності. Це начало вбирає в себе різні компоненти та варіанти, однак являє собою певну історичну цілісність. Така складна та багатогранна структура керується певним принципом, високою ідеєю. Вчений задається питанням: якщо таких регулюючих принципів декілька, то як оформлюється їх співвідношення? Консенсус чи домінанта одного з них? На його думку, єдність культури забезпечується постійним „полілогом” між різними регулюючими принципами. Саме в такому напрямку рухається сучасний Захід. Саме цей шлях пояснює внутрішню динаміку та зовнішню експансію західної цивілізації.

Під іншим кутом зору дивиться на цивілізацію німецький історичний соціолог Н. Еліас. Для нього процес цивілізації складається в зміні моделі поведінки та мислення людей в певному напрямку. Основу цивілізаційного процесу складає прогресуючий розподіл праці, соціальних функцій та налагодження взаємодії між людьми, незалежно від їх власної волі. У психологічному плані це означає, що наростання зовнішнього примусу, який викликаний взаємодією в тій чи іншій сфері, призводить до формування внутрішнього самопримусу. Н. Еліас визначає цей процес як боротьбу між внутрішнім

нахилом індивідів („принцип задоволення”) та прийнятним в суспільстві образом поведінки („принцип реальності”). Інстинкти та емоції підлягають поступовому впорядкуванню протягом довготривалого процесу раціоналізації. Н. Еліас підкреслює значення орієнтації на досягнення віддалених цілей, які і визначають ґрунтовність цивілізаційного процесу. Вчений виділяє три рівні такого процесу. Перший етап – соціалізація чи формування особистості. На другому рівні відбувається формування соціальних норм та суспільного менталітету. Третій рівень охоплює довготривалий процес, коли реалізуються найважливіші досягнення людства, такі як мова, писемність, наукові знання. Такі досягнення значимі для всього людства та служать основою для взаємодії різних культур. Отже, процес цивілізації є одночасно зміною психіки людей, їх ментальності та трансформацією соціального строю.

Підводячи підсумки сказаному, зазначимо, що термін „цивілізація” в сучасній науковій думці знаходиться у полі міждисциплінарних досліджень. Він виступає об’єктом вивчення багатьох наук: історії, філософії, соціології, геополітики, культурології та інших. Актуальність дослідження цивілізаційної проблематики обумовила виникнення цивілології – теорії та порівняльної історії цивілізації, самостійної наукової дисципліни.

Представники посттоїнбінської філософії історії у своїх пошуках ґрунтуються на певних методологічних принципах, до яких, по-перше, належить визнання локальної цивілізації головним суб’єктом світової історії. Саме цивілізація, а не національна держава, виступає основною одиницею історичного процесу. Цивілізація з зовнішнього боку – це певна система, кожний елемент якої взаємопов’язаний та взаємообумовлений іншим. Однак, далі вчені розходяться у спробах визначення внутрішньої сутності цієї системи. Що таке цивілізація? Які критерії дозволяють нам виводити те чи інше суспільство за його національні межі? Одні вбачають в ній певний спосіб організації суспільства, для інших вона виступає проявом духовного прогресу чи набором усталених цінностей та традицій.

По-друге, посттоїнбінська парадигма успадкувала з „тоїнбіани” безперечно признание множинності цивілізацій. Світовий історичний процес є сукупністю локальних цивілізацій, кожна з яких має власну історію, власний життєвий цикл та проходить певні етапи в своєму розвитку. Однак цивілізації – це не просто окремі утворення, це взаємодіючі між собою одиниці, які підпорядковані певним закономірностям історичного розвитку. Саме вивчення цих закономірностей, а не простий опис історичних фактів, і складає основу для розуміння сутності цивілізації.

По-третє, загальним моментом для посттоїнбінської філософії історії є прагнення пояснити сутність цивілізації на основі духовних компонентів культури, а не пов’язати її з технологічним прогресом людства. Отже, підвалини цивілізації вони шукають в сфері соціального, етичного, психологічного, а не матеріально-виробничого.

По-четверте, на відміну від „класичних” поглядів А.Дж.Тойнбі, посттоїнбінська філософія історії вже не є такою категоричною щодо амбівалентності цивілізаційного та формаційного підходів як методологічних альтернатив інтерпретації світової історії. Представники посттоїнбінської парадигми все більше усвідомлюють умовність опозиції „формація” – „цивілізація”. Незважаючи на наочні контрверзи обох підходів – формаційного та цивілізаційного – необхідним є їх подальша модернізація та, врешті решт, синтез.

Цивілізаційний підхід ще не розроблений до кінця як загальнометодологічний підхід до аналізу суспільно-історичного процесу. Він повинен бути плюралістичним, приймаючим до уваги складне переплетіння технічного, економічного, політичного, релігійного та інших соціокультурних факторів в суспільно-історичному процесі. Необхідним стає використання досягнень моністичного підходу, результатів аналізу місця та ролі окремих сторін суспільного життя, поєднання цивілізаційного та формаційного підходів. Цивілізаційний підхід сам по собі не може пояснити причини та механізми переходу від однієї фази цивілізаційного розвитку до іншої. Формаційна теорія взмозі

доповнити цивілізаційні концепції принципами єдності та цілісності в розумінні історичного процесу. Адже визнання наявності багатьох цивілізацій в рамках історичного процесу не в якій мірі не суперечить можливості його єдності, наявності в ньому логіки та смислу. Тому адепти посттойнбіанства не заперечують можливість створення єдиної світової цивілізації.

Список літератури

1. Гончаревський В.Е. Цивілізаційний підхід до історії: сучасний український досвід (1991-2009) / В.Е. Гончаревський. – К.: Логос, 2011. – 220 с.
2. Павленко Ю.В. Критический анализ теории зарождения цивилизации А.Дж. Тойнби / Ю.В. Павленко // Теория и методы археологических исследований: [сб.науч.тр.]. – К.: Наукова думка, 1982. – С. 89-110.
3. Ерасов Б.С. Сравнительное изучение цивилизаций: Хрестоматия: Учеб. Пособие для студентов вузов / Б.С. Ерасов. – М.: Аспект-Пресс, 1999.
4. Уколова В. Тойнби и постижение истории [Электронный ресурс] / В. Уколова // Цивилизации. Выпуск 2. – М.: Наука, 1993. – Адрес доступа: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/Article/Uk_ToinPos.php
5. Тойнбі Арнольд Дж. Дослідження історії: Скорочена версія Д.Ч.Сомервелла: В 2 т. — Т. 1. Скорочена версія томів I—VI Д.Ч.Сомервелла. — К.: Основи, 1995. – 614 с.
6. Бойченко І. Філософія історії: Підручник для студ. вищ. навч. закладів / Бойченко І.В. – К.: Знання, 2000. — 724с.
7. Тойнбі Арнольд Дж. Дослідження історії // Тойнбі Арнольд Дж. Дослідження історії. – К.: Основи, 1995. — Т. 2. Скорочена версія томів VII—XII Д.Ч.Сомервелла. – 406 с.
8. Мак-Нил В. Цивилизация, цивилизации и мировая система [Электронный ресурс] / В. Мак-Нил // Цивилизации. Выпуск 2. – М.: Наука, 1993. – Адрес доступа: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/Article/Mac_Civil.php

Надійшла до редакції: 27.02.2012

Ю.Н. Брыло

Донецкий национальный технический университет

ОСНОВНЫЕ МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПРИНЦИПЫ ПОСТТОЙНБИАНСКОЙ ПАРАДИГМЫ ФИЛОСОФИИ ИСТОРИИ

В статье рассматриваются основные методологические принципы посттойнбианской парадигмы философии истории. Осуществляется философский анализ составляющих цивилизационного подхода к пониманию исторического процесса. Исследуется роль термина «цивилизация» в современном научном мире и его междисциплинарный характер. Рассматривается необходимость синтеза наилучших достижений формационного и цивилизационного подходов к пониманию исторического процесса.

посттойнбианская парадигма, цивилизация, исторический процесс

Y.M. Brilo

Donetsk national technical university

THE BASIC PRINCIPLES OF “POSTTOYNBEE’S” PARADIGM OF THE PHILOSOPHY OF HISTORY

The basic principles of the “posttoynbee’s” philosophy of history are considered in the article. The social-philosophical analysis of the main components of the civilizational approach are given. The role of the term “civilization” in the modern world of science and its interdisciplinary nature are considered. The need for the the synthesis of the achievements of the formation and civilization approaches to understanding the historical process are discussed.

“posttoynbee’s” paradigm, civilization, historical process